

Avrupa'nın Krizi ve Türkiye

Hatice Yazgan¹

Avrupa Birliği'nin (AB) yaşadığı mevcut ekonomik kriz, entegrasyonun gerek derinleşme, gerekse genişleme sürecini doğrudan etkilemektedir. Krizden daha fazla bütünleşme bir başka deyişle derinleşme ile çıkılabileceğini savunanlar olduğu kadar, AB'nin farklı hızlarda hareket eden ülke grupları ile gevşek bir bütünleşme modeli ile devam edebileceği yönünde görüşler de öne sürülmektedir. Bunun yanında krize güçlü AB üye devletlerin müdahale şekli ve kriz yönetimi için teknokrat hükümetlerin başa gelişi AB'de demokrasi açığı söylemlerini daha da güçlendirmiştir. Krizin genişlemeye etkisi ise en başta AB ülkelerinin iç sorunlara odaklanarak, genişlemeyi ikinci planda değerlendirmeleridir. Bu çerçevede Avro-alanındaki kriz AB'nin "özümseme kapasitesi"ni daha da daraltmıştır. Krize yönelik olarak alınan tedbirler, her yeni genişleme dalgası ile artan üyelik kriterlerinin bundan sonra daha da sıkı denetimlere tabi tutulacağını göstermektedir. Bunun da ötesinde kriz, artan işsizlik ve sosyal sorunlar nedeniyle kamuoyunda genişleme karşıtlığını daha da artırabilir. Bu bilgiler ışığında bu makalenin amacı, derinleşme-genişleme tartışmaları ışığında, Avro krizinin Türkiye'nin AB üyelik sürecine etkisini tartışmaktır. Buna göre makalede, Avrupa'nın genelde genişleme, özelde Türkiye adaylığı mevzubahis olduğunda, daha sıkı uygulanan katılım kriterleri bir yana, yaşadığı kriz nedeniyle, Türkiye'yi özümseme kapasitesinin sınırlı olacağı ancak; AB'nin Türkiye için halen demokrasi standartlarının karşılanması için bir dayanak noktası (anchor) olma özelliğini koruduğu öne sürülmektedir. Bunun yanında Türkiye de ekonomik performansı ve bölge ülkelerde AB dış politikasını tamamlayıcı niteliği ağır basacak aktif dış politikası ile ekonomik ve siyasi krizi nedeniyle uluslararası gelişmelerden kopmuş AB için bir dayanak noktası olma özelliği taşıyabilir. Bu durumda mevcut koşullar altında, gerek Türkiye, gerekse AB'nin birbirlerine olan ihtiyaçları her zamankinden daha fazladır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, ekonomik kriz, genişleme, özümseme kapasitesi, Türkiye

Europe's Crisis and Turkey

Hatice Yazgan

European Union's (EU) current economic crisis directly influences its widening and deepening process. In this context, some favour for more deepening to overcome the crisis while others argue that the EU will continue to exist with a kind of loose integration model of the member states with multi/different speeds. Besides, intervention of some member states to the crisis and appearance of technocrat governments for crisis management strengthened the democratic deficit arguments which already exist in the EU. EU Enlargement will be sidelined as an effect of the crisis which has direct relevance with the member states' focus on economic problems. In this framework, Euro-zone crisis narrows the absorption capacity of the EU. Austerity measures taken for the crisis demonstrate that the enlargement criteria which widens with every single enlargement waves will be subject to stricter controls afterwards. All these in mind, economic crisis can possibly incite anti-enlargement sentiments of the European public opinion due to rising unemployment rates and the other social problems. Against this background, main aim of this paper is to evaluate the effect of the EU's economic crisis to Turkish EU membership process in light of the deepening-widening debate. In the paper, it is argued that EU's absorption capacity will be limited in terms of enlargement in general and Turkish membership in particular due to the crisis. However EU is still considered as an anchor for Turkey in order to meet the democratic standards. On the other hand, Turkey can be an anchor for the EU as well

¹ Yrd. Doç. Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, hyazgan@karatekin.edu.tr, yazganhatice@hotmail.com

with its economic performance and proactive foreign policy in neighbouring regions. Thus, under these circumstances, both Turkey and the EU need each other more than ever before.

Key Words: European Union, economic crisis, enlargement, absorption capacity, Turkey

1. Giriş

Avrupa Birliği (AB), İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan bütünleşme girişimlerinin adım adım ekonomik bütünleşmeyi ve sonrasında da siyasi birliği getirecek gelişmeleri ile oluşmuştur. Kendine özgü (sui generis) yapısı ile başka bir benzeri bulunmayan Birliğin tarihinde çeşitli krizler yaşanmıştır. Günümüzde yaşanan kriz ise görünürde ekonomik etkileri ile tartışılrsa da, önemli siyasi boyutları da olan bir krizdir. AB ile uzun bir geçmişi olan ve ekonomik/siyasi pek çok mekanizma ve ağ ile AB'ye bağlı olan Türkiye'nin bu gelişmelerinden etkilenmemesi mümkün değildir. Hâlihazırda sorunlu ve tartışılan ilişkiler nedeniyle, Türkiye'nin kriz sonrası ortaya çıkacak AB'nin yeni görünümünü ve gelişmeleri dikkatle takip etmesi gerekmektedir. Bu çalışmada ilk olarak, AB'nin ekonomik ve siyasi krizinin neden ve sonuçları açıklanacak, ardından Türkiye'nin mevcut krizden nasıl etkileneceği ve ilişkilerin geleceği incelenecektir.

2. AB'nin Ekonomik ve Siyasi Krizi

2.1. 1990'lar ve 2000'lerde AB

Avrupa Birliği 1990'lı yılları derinleşerek² tecrübe etmiştir. Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra özellikleri ortaya çıkmaya başlayan uluslararası ortama uyum sağlamak için Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları düzenlemelerini oluşturan AB, yeni ortama daha fazla bütünleşerek uyum sağlamaya çalışmıştır. Bu uyum sağlama arayışının başarılı olduğu da söylenebilir. Gerçekten de 1990'lı yıllar AB'nin gerek siyasi, gerekse ekonomik alanda büyük gelişmeler gösterdiği bir döneme işaret etmektedir. Her ne kadar dış politika alanında birlikte hareket edememe ve yapısal zorluklar nedeniyle eleştirilere uğrasa da, (Smith, 2005: 234-244) siyasi alanda önemli bir uluslararası aktör olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

² Derinleşme (deepening) AB bütünleşmesinin daha ileri gitmesi, genişleme (widening) ise yeni üye devletlerin AB'ye kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Schimmelfennig ve Sedelmeier derinleşme ve genişlemeyi sırasıyla dikey (vertical) ve yatay (horizontal) kurumsallaşma olarak tarif etmektedir. Kurumsallaşma (institutionalization) sosyal aktörlerin eylem ve ilişkilerinin normatif olarak düzenlenmiş hali olarak tanımlanmaktadır. (Schimmelfennig ve Sedelmeier, 2002: s,503) AB'nin tarihi boyunca derinleşme ve genişlemeyi aynı anda tecrübe ettiği ve etmesi gerektiği yönünde bir yaklaşım mevcuttur.

Ekonomik alanda ise 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile Avrupa parasal birliğinin temeli atılmış ve 1999 ile 2002 yılları arasında önemli bir aşama kaydedilerek tek paraya geçilmiştir. Ortak para birimi kriterleri karşılayan ülkeler tarafından kullanılmaya başlanmış, ekonomik bütünleşme daha ileri bir safhaya taşınmıştır. Bu dönem aynı zamanda AB'nin Soğuk Savaşın bitmesi ile bağımsızlığına kavuşan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerini (MDAÜ) içine alarak genişlemek için hazırlıklara başladığı bir döneme de işaret etmektedir.³

1990'lı yıllar görece başarılı bir dönemi temsil etse de, 2000'li yıllar bu başarının bir nebze gölgelendiği bir dönemdir. 2003 yılında başlayan Irak Savaşına destek ve karşıtlık bağlamında başlayan ülkelerarası görüş farklılıkları, dış politika alanında birlikte hareket edememe yönündeki eleştirilere yol açmış, hatta eski-yeni Avrupa söylemi sıklıkla vurgulanır olmuştur. Dönemin ABD savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in "eski Avrupa" olarak adlandırdığı ve Irak savaşına muhalif Fransa ve Almanya yanında; İngiltere, İspanya gibi ülkeler dışında çoğu AB'ye 2004 yılında tam üye olacak ülkelere oluşan "yeni" ülkeler ABD'nin Irak politikasını destekleyici tutum sergilemişlerdir.

Bunun yanında 2004 ve 2007 yılında Birliğe tam üye olan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin serbest piyasa ekonomisine geçiş zorlukları, zayıf altyapı ve idari yapıları ve düşük GSMH'leri ile AB için ciddi ekonomik zorluklar yarattıkları görülmektedir. (Sedelmeier, 2005) AB'nin bu genişleme dalgasının yarattığı yapısal ve kurumsal güçlüklerin üstesinden gelmek için kendi kurumsal yapısında da düzenlemeler yapması gerekmiştir. 2000'li yılların ilk on yıllık döneminin sonlarına ise Avro Krizi damgasını vurmuştur.

2.2. Ekonomik Krizin Nedenleri ve Gelişimi

Ekonomik bütünleşme aşamalarından ileri bir bütünleşmeyi temsil eden ekonomik ve parasal birliğe geçiş 2002 yılında gerçekleşmiştir. Bu aşamanın tamamlayıcısı olarak Ortak Para birimi Avro'ya geçişi düzenlemek için getirilen Maastricht kriterleri'ne⁴ uyan 12 ülke 2001

³ Döneme ilişkin ayrıntılar için bkz: (Tilly, 2009: 17-35)

⁴ Maastricht Kriterleri, Maastricht Antlaşmasında yer alan ve Ekonomik ve Parasal Birliğin üçüncü aşamasına geçecek üye ülkenin yerine getirmesi gereken kriterleri sıralamaktadır. Buna göre; ilgili ülkede enflasyon oranı en düşük enflasyona sahip üç üye ülkenin yıllık enflasyon oranları ortalamasını 1.5 puandan fazla geçmemeli, uzun vadeli faiz oranları fiyat istikrarı alanında en iyi performans gösteren 3 ülkenin faiz oranını 2 puandan fazla aşmamalı, bütçe açığının GSYİH'sına oranı, yüzde 3'ü geçmemeli, devlet borçlarının GSYİH'sına oranı yüzde 60'ı geçmemelidir.

yılından itibaren bu para birimini kullanmaya başlamışlardır. Dengeli bir kamu finansman mekanizması oluşturmak ve bütçe açıklarının oluşmasının önlenmesi için İstikrar ve Büyüme Paketi oluşturulmuştur. AB politikaları içinde görece olarak başarılı bir politika olarak adlandırılabilir bu politika, 2000'li yılların ilk on döneminin sonuna doğru AB'nin en önemli krizlerinden birisine konu olmuştur.

2009 yılından itibaren giderek hızlanan krizin, gerek küresel ekonomik krizden, gerekse Avrupa Parasal Birliği'nin yapısı ve AB'nin kendi özelliklerinden kaynaklandığı görülmektedir.

Krizin temel nedenleri, üye devletlerin gereğinden fazla risk üstlenerek aşırı borçlanmaları, bankacılık ve diğer bazı ilgili sektörlerdeki sorunlar, bu sorunları daha da pekiştiren gevşek mali disiplinin varlığı ve yeterli denetimin olmamasıdır. Ekonomik göstergeler bakımından, krizin en belirgin olduğu Yunanistan, İtalya, Portekiz, İspanya ve İrlanda'nın 1999 yılı yani Avroya geçişten önce de diğer üye devletlere kıyasla daha düşük performans gösterdiği göz önüne alındığında, AB'nin sürecin başından beri bazı sorunları göz ardı ettiği saptaması yapılabilir. Temelde aşırı borçlanmadan kaynaklanan krizden çıkış, borçların yeniden yapılandırılması ve mali birliğin sağlanması ile mümkün olabilir. (Kibritçioğlu, 2011)

AB Ekonomik ve Parasal Birliği'nin işleyiş süreçlerinde de krize neden olan bazı eksiklikler bulunmaktadır. Örneğin; üye ülke hükümetlerinin mali gereklilikleri yerine getirmekten kaçınmak için, Ortak para biriminin kullanılması için gerekli Maastricht Kriterlerinin yerine getirildiğine dair göstergelerde bazı hileler yaptıkları görülmektedir. Bunlar, Avrupa muhasebe sisteminin bazı yapısal zayıflıkları kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Nitekim Yunanistan'ın ilgili rakamları çarpıtması da bu örneklerden biridir. (Köse ve Karabacak, 2011: 295) Bu durumda AB'nin ekonomik ve parasal birliğe ilişkin sisteminde bazı yapısal zafiyetlerin bulunduğu ve üye ülkelerin bu eksiklikleri sistimal ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Bunun yanında Krugman, krizin bazılarının iddia ettiği gibi ne Avrupa'nın yoksullara prim veren sosyal refah devleti politikası harcamalarının yüksekliğinden, ne de mali sorumsuzluktan kaynaklandığını belirtmektedir. Burada temel sorun, Avrupa'nın sistemin işleyişi için gerekli tüm kurumları oluşturmadan uygulamaya koymasındadır. Süreçte Avrupa'ya yönelik muazzam sermaye akımı, maliyet ve fiyatların yükselmesine neden olarak imalat sektörünün rekabet edemez hale gelmesine yol açmıştır. Böylece zaten yapısal zorlukları olan

bazı ülkeler dış ticaret açığı vermeye başlamışlar ve kendi paraları yerine Avro'yu kullandıklarından bu açıkları düzeltmek için devalüasyon yapamamışlardır.(Krugman, 2012)

Krizde en ön plana çıkan ülke Yunanistan'dır. Yunanistan'daki kriz esas itibariyle kamu borç düzeyindeki artış ve bütçe açığı ile kendisini göstermiştir. Bu kriz 2007 yılında ABD'de başlayan krizin uzantıları yanında Yunanistan'ın kendine has özelliklerinden (vergi toplayamama, harcamaların yüksekliği, denetim eksikliği, düşük faizli kredi, rekabetçi olmayan ekonomik yapı vs) de kaynaklanmaktadır. Yunanistan Avrupa ile kurumsal ilişkilerinin başladığı 1960'ların başı ve üye olduğu 1981 yılından itibaren yapısal olarak ekonomik bakımdan diğer üyelerin ve uluslararası ekonomik aktörlerin gerisinde kalan bir seyir izlemiştir. Bu sonuçta yerel popülist politikalarında payı vardır. AB üyeliği ile bu göstergeler Yunanistan lehine düzelme göstermiş ve AB yapısal fonlarının etkisi ile gelişme yaşanmıştır. Buna rağmen merkezi hükümet harcamalarındaki yüksek oran dikkati çekmektedir. 2009 yılında Yunanistan mali verilerinin çarpıtıldığının açıklanması ve Avrupa İstatistik Ofisi'nin Yunanistan'ın bütçe açığının 2009 yılında GSYH'sinin %13'üne, kamu borcunun ise GSYH'nin %115'ine ulaştığını açıklamasıyla krizin büyüklüğü ortaya çıkmıştır. (Köse ve Karabacak, 2011:289-295).

Mevcut durumda kriz yönetimi için yeni bir ekonomik yönetim sistemi oluşturulmaya çalışılmaktadır. AB Yunanistan'a kamu ücretlerinde kesintiler de dâhil olmak üzere çeşitli tedbirler öngören paketleri devreye sokmuştur. 2010 yılı içinde Yunanistan'a acil yardım paketi onaylanmış ve AB ve IMF 110 milyar Euro'luk Yunanistan'ı kurtarma paketine onay vermiştir. Onaylanan İkinci pakette de Yunanistan'a 130 milyar Avro'luk yeni bir program başlatılmıştır ve Yunanistan 2020 yılına kadar borçlarının belirli bir limitte tutulması ile yükümlü olacaktır. 30 Ocak 2012 tarihinde de AB liderleri Almanya'nın önderliğinde daha sıkı bir bütçe disiplini öngören Mali Pakt (fiscal pact) üzerinde anlaşmaya varmışlardır.

Yunanistan'ın Krizden çıkışı için hazırlanan plan ülkede mali istikrarın sağlanması için gerekli tedbirleri öngörmektedir. Bankacılık sisteminin güçlenmesi için mekanizmalar ve güvenin sağlanması için tedbirler mevcuttur. Ayrıca AB verilerin yanlış veya çarpıtılmış olarak sunulmasını engellemek için bazı kurumsal tedbirler almış, güvenilir ve bağımsız bir istatistik ve denetim sistemi üzerinde bazı düzenlemeler yapmıştır. (Köse ve Karabacak, 2011:299).

Bu yapılanma sonunda nasıl bir Avro alanının ortaya çıkacağı AB üye ülke ve kurumlarının tutumlarıyla şekillenecektir. Kimi yazarlara göre Avro'nun böyle bir kriz yaşaması geleceğinin belirlenmesi açısından iyi bir test alanı ve fırsat olmuştur. Zira böylece AB'nin güvenilir bir para olarak Avro'nun dolar ve diğer yükselen ekonomiler karşısında gerekli tedbirleri alabilmek için güçlenmesi sağlanacaktır. Avro alanı dışına çıkmak, gerek prestij meselesi olması, gerekse teknik olarak bazı ek maliyetler getirme olasılığı nedeniyle tercih edilir olamayacaktır. Ancak Almanya gibi güçlü ekonomilerin çevresinde benzer ekonomilerin oluşturduğu bir ülkeler grubu oluşması olasıdır. (Akşemsettinoglu, 2010: 100-107).

2.3. AB'de Siyasi Kriz

AB için mevcut ekonomik kriz dışında ve onunla bağlantılı olarak, uluslararası konjonktürde baş edilmesi ve çözüm üretilmesi gereken pek çok sorun vardır. Nüfusun yaşlanması, işsizlik, Avrupa'ya özgü refah devleti modelinin sorgulanması⁵, çevre ve iklim değişikliği sorunları, enerji bağımlılığı, AB'nin uluslararası politikada konumu konuları sıklıkla tartışılmaktadır.

Bunun yanında, 2003 yılında hazırlanan Avrupa Güvenlik Strateji belgesinde (Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, 2012) AB'nin karşı karşıya olduğu temel tehditler ve bu tehditlerle mücadele yolları ortaya konmuştur. Başta terörizm olmak üzere, organize suç, bölgesel çatışmalar gibi tehditlerin sayıldığı sözkonusu dokümanın gereklerinin ne kadar yerine getirildiği belirli aralıklarla izlenmektedir. (Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/reports/104630.pdf, 2012)

Güvenlik konuları dışında AB'nin uluslararası alanda nasıl bir uluslararası aktör olduğu yönünde çeşitli tartışmalar yapılmakta, AB bu konuda da bazı eleştirilere maruz kalmaktadır.⁶

⁵ Paul Krugman, mevcut krizinden yola çıkarak, Avrupa'da çok yaygın olan refah devleti modelinin eleştirilmesinin yersiz olduğunu belirtmektedir. Krugman, özellikle sorunlu ülkelerin (Yunanistan, Portekiz, İspanya, İrlanda ve İtalya) diğer avro kullanan ülkelere oranla gayri safi yurt içi hâsıllarının pek azını sosyal devlet harcamalarına ayırdıklarını belirtmektedir. (Krugman, 2012)

⁶ 2011 yılı için AB'nin belirli dış politika olaylarına tutumunun değerlendirildiği bir çalışmada, ekonomik krizin AB'nin Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra dönemin en önemli dış politika olayı olan Orta Doğu devrimleri konusunda aktif rol oynamasını büyük ölçüde engellediği belirtilmektedir. Buna göre, AB eskiden uluslararası krizlerde çözümün parçası olarak görülürken, artık kendisi sorun haline gelmiştir. Kriz öncesi komşu

Çeşitli eleştirilere rağmen Avrupa'nın ekonomik aktör olma yanında siyasi aktör olma kaygısının olduğunu da belirtmek gerekir. Bu nedenle AB'nin uluslararası politikanın bazı konuları örn: BRICS ülkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) ile nasıl bir ilişki içine girileceği konusu da tartışılmakta ve dile getirilmektedir. (Rompuy, 2011) Ayrıca, AB'nin Lizbon Antlaşması düzenlemeleri ile Avrupa Dış Eylem Birimi (European External Action Service) gibi bazı ileri kurumsal düzenlemeler gerçekleştirdiği görülmektedir.

Uluslararası alandaki sözkonusu endişelerin yanında, Avro Krizi AB içindeki siyasi tartışmaları da tetiklemiştir. Nitekim mevcut durumda AB'nin elitist bir proje olduğu ve AB kurumlarında alınan kararların Avrupa halkları nezdinde yeterince tartışılmadığı ve kararların halka anlatılmadığı yönünde tartışmalar daha da artmıştır. (Habermas, 2011) Bunun yanında ekonomik durum ve işsizliğin giderek artması toplumsal sorunlara da yol açmıştır. Özellikle göçmenler ve yabancılara yönelik karşıt söylem ve eylemlerin yaygınlaşması, popülist söylemleri kullanan aşırı sağ partilerin oy oranlarının yükselmesi, akademik alanda çok kültürlülük tartışmalarının yaşanması bu değişimin göstergeleridir.

Ekonomik krizin Avrupa halklarının AB algılamasında değişiklik yaratmasında en önemli sebeplerden biri, ortak para biriminin Avrupa kimliğinin simgesi olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. 2010 yılı Mart-Nisan ayları arasında birçok Avrupa ve Avrupa dışı ülke ile bağlantısı bulunan Avrupalılarla yapılan kamuoyu araştırmasında, katılımcıların yüzde 36'sı Avro'nun, yüzde 32'si de demokratik değerlerin Avrupa kimliğini temsil ettiğini belirtmişlerdir. (Special Eurobarometer, 2011:s, 95)

Ekonomik ve siyasi alandaki olumsuzluklar Avrupa'nın geleceğine ilişkin farklı görüşlerin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Avro Krizi öncelikle Birlik içinde bütünleşmeye değil, daha fazla ayrılmaya neden olmuştur. Zira Krizin daha zayıf bir ekonomik altyapıya sahip Güney ülkelerinde odaklanması, Birlik içindeki Kuzey-Güney ayrımını daha da netleştirmiştir. Bunun da ötesinde krizin yönetiminde en etkin ülkelerin başında gelen Almanya Birliğin temel itici gücü olarak en fazla ön plana geçen üye ülke olmuştur. Krizin yönetimini bir diğer önemli AB ülkesi Fransa ile paylaşan Almanya'ya karşın, geleneksel olarak zaten AB'ye mesafeli duran İngiltere Birlikten biraz daha uzaklaşmıştır. Birliğin en

bölgelerinde hayli aktif olmaya çalışan bir AB varken, artık diğer büyük güçlerin (Rusya ve Çin gibi) yardımından söz edilmektedir. Üye ülkeler dış politikalarının belirlenmesinde ulusal çıkarlarına eskisinden daha fazla öncelik verdiklerinden, dış politikanın biraz daha ulusallaşmasından söz etmek mümkün gözükmektedir. (Vaisse, Kundnani vd. 2012: pp,9-24.)

önemli üç ülkesi arasında yaşanan bu ayrışma AB içinde kriz sonrası Birliğin nasıl bir şekil alacağına dair farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Krizden daha fazla bütünleşme bir başka deyişle derinleşme ile çıkılabileceğini savunanlar olduğu kadar, AB'nin farklı hızlarda hareket eden ülke grupları ile gevşek bir bütünleşme modeli ile devam edebileceği yönünde görüşler de öne sürülmektedir. (Euractiv:2011)

Daha fazla derinleşmeyi savunanlara göre, üyeler için daha sıkı mali kurallar ve dış denetime açıklık kadar, Avrupa Komisyonu gibi bağımsız kurumların mevcut sistemin devamı için istikrarı sağlayıcı bir işlev yüklenmesi, pek çok ülke için Almanya ve Fransa gibi ülkelerin ön plana geçmesi yerine tercih edilir olacaktır. Bu bağlamda Fransa'nın savunduğu gibi Avro kullananlar ile kullanmayanlar arasında oluşabilecek iki vitesli Avrupa (two speed Europe) fikrinin önüne geçilebilecektir. Ancak her şeyden önce Avrupa vatandaşlarının desteği tüm bu gelişmelerde sağlanmalıdır. (Economist, 2011)

Krizde Almanya ve Fransa gibi ülkelerin ön plana geçmesinde AB karar alma mekanizmasının uzun ve hantal yapısının etkili olduğu yönünde görüşler de vardır. Bunun yanında Finlandiya, Slovakya, Avusturya gibi görece olarak küçük ülkeler de krizde oluşturulacak mekanizmalar ve Yunanistan'ın borçlarının yapılandırılmasında muhalif görüşler beyan etmişlerdir. Bunun nedeni, gerek büyük ülkelerin gelişmeleri yönlendirmeleri, AB kurumlarını bypass etmeleri ve gelişmelerde etkin olamamalarıdır. Bu da bu ülkelerde anti-avro kampanyalarının çoğalmasına ve popülist sağ eğilimli partilerin güç kazanmasına yol açmıştır. (Barysch, 2012)

AB zaten kendine özgü (sui generis) yapısı ile sözkonusu tartışmalara zemin hazırlayacak niteliktedir. Hâlihazırda AB içinde farklı ülke grupları kendi içlerinde bazı alanlarda daha fazla bütünleşme içindedir. (Örn: Schengen ülkeleri, Avro ülkeleri...) Bunun ötesinde Birlik olarak AB'nin etki ve müdahale alanının fazla olduğu, supranasyonal nitelikli politika alanları olduğu gibi (örn: Ortak Tarım Politikası), AB etkisinin görece olarak daha az olduğu ve üye ülkelerin inisiyatiflerinin daha belirleyici olduğu, hükümetlerarası politika alanları da mevcuttur. (Örn: Dış politika ve güvenlik politikası) Bu iki uçtaki politika alanları arasında AB ve üye ülkeler arasında farklı karışma/müdahale oranları ile çeşitli uygulamalar mevcuttur.

AB politika yapımı çok katmanlı yönetim olarak da adlandırılan farklı yönetsel düzeylerin iç içe geçtiği karmaşık bir yapıyı oluşturmaktadır. Aslında bu karmaşık yapı AB kurumsal yapısı

ile halk arasındaki kopukluğu da açıklamaktadır. Her ne kadar doğrudan seçimle seçilen Avrupa Parlamentosu'nun AB karar alma sürecindeki etkisi yıllar içinde çeşitli düzenlemeler ile artsa da, Parlamento seçimlerinde oy kullanma oranının düşüklüğü sıklıkla tartışılan bir konudur. Bu çerçevede sözkonusu eleştiriler ve klasik devlet sistemindeki yasama-yürütme-yargı ayrılığının AB gibi bir Birlikte olmaması konuları “demokrasi açığı” yönündeki eleştirilerin çıkış noktasını oluşturmaktadır. (Baykal, 2011: 145-152) Bunun yanında AB kurumlarının başındaki kişiler ve temsilcilerin (Komisyon, Konsey, Yüksek Temsilci) yürütmede çok başlılığa sebebiyet verdiği yönünde eleştiriler mevcuttur.

Bunun da ötesinde yine Avrupa halkları ile AB'nin kurumsal olarak bağlantısına istinaden Avrupa Kimliği tartışmalarının çok yoğun olduğunu belirtmek gerekir. Buna göre Avrupa'da çoklu kimliklerin varlığı kabul görmekte, Avrupa hakları arasında gerek doğal bir şekilde sosyal bir süreç olarak, gerekse Avrupalı elitlerin çabaları ile bir proje olarak kimlik oluşumu/inşası devam etmektedir. (Katzenstein, Checkel, 2009: s,213)

Krizde daha da artan AB ile vatandaşlar arasındaki kopukluk AB projesine ilişkin kötümser yorumların en önemli nedenlerindedir. Zira AB'nin ekonomik performansı iyi giderken kamuoyu desteği sağlanmaktadır ancak krizle birlikte bu destek düştüğü gibi krizin gidişatı ile ilgili en önemli kararların birkaç büyük devlet ve kapalı kapılar ardında AB kurumları tarafından alınması, halkların gelecekları hakkında söz sahibi olmadıkları gerçeğini göstermektedir. Bu da aslında Avrupa'nın aslında ciddi bir meşruiyet krizi içinde olduğunu göstermektedir. Bu durumda Avrupa tekrar kendi vatandaşlarının desteğini kazanmak için uğraşmalıdır. Ancak aslında bu da daha derin çözümlenmesi gereken bazı konuları kapsamaktadır. Örn: Avrupalılar kendilerini ne kadar Avrupalı hissetmektedirler? Avrupalıların aslında Avrupa vatandaşları haline getirmek için de yapılması gereken pek çok iş vardır. (Darnstaedt, Schult, Zuber, 2011)

Kriz nedeniyle Yunanistan ve İtalya'da seçilmiş hükümetler istifa etmiş ve teknokrat hükümetler başa geçmiştir. Bu hükümetlerin temel görevi de AB tarafından kararlaştırılan kemer sıkma politikalarının hayata geçirilmesi olacaktır. Bu durum sözkonusu hükümetlere kamuoyu desteğini hayli düşürmektedir. Özellikle Yunanistan'da istifadan önce Papandreu hükümetinin kemer sıkma önlemlerini referanduma sunulması yönündeki kararının AB etkisi ile hayata geçirilememesi ve Yunanistan ve İtalya'daki teknokratik elitlerin durumu AB'deki

mevcut demokrasi açığı söylemlerini daha da güçlendirmiştir. Bu durumda ortaya çıkan, ekonomik krizin tetiklediği bir demokrasi krizidir. (Keyman, 2012)

Yunanistan'ın durumu, aslında görece olarak eski bir üye olan bu ülkenin Avrupa sistemine entegre olma konusunda yaşadığı sıkıntıları göstermektedir. Kaldı ki, yeni üyelere biri olan Macaristan da son Anayasa tartışmalarında olduğu gibi Avrupalı değerleri benimseme konusunda soru işaretleri yaratan uygulamalar söz konusu olabilmektedir.

Bu bilgiler ışığında AB'nin 2000'li yıllarda yaşadığı krizin salt ekonomik bir kriz olmayıp, ekonomik etkenlerden ve yapısal sorunlardan kaynaklanan bir siyasi kriz olduğunu da vurgulamak gerekir.

AB'nin siyasi ve ekonomik krizinin AB derinleşme ve genişlemesini nasıl etkileyeceğine ilişkin olarak mevcut bazı verilerin incelenmesi gerekmektedir. Derinleşme aşamalarına bakıldığında 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması düzenlemeleri krize rağmen sürdürülmektedir. Aslında AB içinde derinleşme sürecinin kimi zaman kesintiye uğrayıp, belirli düzenlemelerle devam ettiği görülmektedir. Nitekim 2005 yılında Fransa ve Hollanda'da gerçekleştirilen referandumlarda kabul edilmeyen Avrupa Anayasası, bazı ulus-üstü simgelere yapılan atıfların kaldırılması ile yeniden düzenlenmiş ve mevcut Lizbon Antlaşması düzenlemelerine giden yol açılmıştır. Ancak derinleşmeyi tayin eden supranasyonalite-hükümetlerarasıcılık denkleminde ağırlığın üye devletler lehine kaydığı görülmektedir. Fransa ve özellikle ve ağırlıklı olarak da Almanya'nın kriz yönetimini eline alması bu dönemin en önemli özelliğidir.

Ekonomik krizin AB Genişlemesini nasıl etkileyeceği konusuna bakıldığında, Birliğin genişleme politikasını kesintisiz sürdürdüğü yönünde bir izlenim elde edinilebilir. 2005 yılında Türkiye ile birlikte üyelik müzakerelerine başlayan Hırvatistan Katılım Antlaşmasını onaylamıştır. Bunun yanında Batı Balkan ülkeleri'nin AB süreci devam etmektedir. AB Komşuluk politikası kapsamında da ilgili ülkelerle ilişkilerine devam etmektedir.

Ancak, AB ekonomik krizi, aday ve komşu ülkelerde AB'ye karşı bir isteksizliğe neden olabilir ve genişleme ve komşuluk politikası bağlamındaki ülke kamuoylarını olumsuz etkileyebilir. Nitekim Hırvatistan katılım antlaşması oylamasına katılımın düşüklüğü bu göstergelerden biri olabilir. Bunun yanında AB içinde de, Avro destekçisi ya da karşıtı olmak AB üyesi ülkelerin seçimlerinde kullanılan önemli bir unsur olmuş ve genellikle Avro, AB,

göçmen karşıtı kampanya yapan adaylar popülaritelerini arttırmışlardır.⁷ (Hürriyet, 2011) Bir başka deyişle Avrupa şüpheciliği (euroscepticism) eskisinden daha yaygın hale gelmiştir.

Neticede, AB'nin özellikle genişleme politikası içindeki ve gelecek üye ülkelere yönelik olarak özümseme kapasitesinin⁸ daraldığı tespitini yapmak yanlış olmayacaktır. Hâlihazırda MDAÜ ülkelerinin genişleme kapsamına alınması ve bu kapsamda 1993 yılında düzenlenen Kopenhag kriterleri ve sıkı denetleme mekanizmalarının AB genişleme politikası ve koşulluluk mekanizmalarının daha fazla geliştirildiği ve çeşitlendirildiği bir dönemdir. Mevcut kriz, Birliğe yeni girecek ülkelerin gelişen ve artan kriterler ile genişleme politikasında daha sıkı denetimlere yol açacak ve AB'nin bu ülkeleri iç siyasi ortam ve ekonomik pazarına girerken kabul etmesini zorlaştıracaktır. Bu çerçevede AB'nin derinleşmede olduğu kadar genişleme politikalarının da kesintiye uğrayacağını söylemek mümkündür.

3. Türkiye ile Müzakere

Türkiye'nin AB'ye üyelik konusu ve süreci siyasi ve akademik alanda sıklıkla tartışılan bir konudur. Türkiye ve AB'deki gelişmeler eşzamanlı düşünüldüğünde, Türkiye'nin AB üyeliğine ilişkin tartışmanın, aslında Avrupa'nın geleceğine ilişkin bir tartışmaya dönüştüğü görülmektedir. (Fisher Onar, 2011:s,41)

Mevcut durumda Türkiye'nin AB ile 3 Ekim 2005 tarihinde başladığı müzakereler 2006 yılında Kıbrıs sorunu nedeniyle fiilen donmuş durumdadır. AB'nin mevcut ekonomik krizinin Türkiye ile ilişkileri nasıl etkileyeceğine bakıldığında, en başta yukarıda açıklanan sebeplerle AB'nin özümseme kapasitesinin Türkiye açısından daha da fazla daraldığı tespitini yapmak mümkündür. Türkiye, Kopenhag kriterleri gereklerini yerine getirebilmek için Meclis'ten önemli reform paketlerini geçirmiş ve süreçte önemli mesafeler kaydetmiştir. Ancak İlerleme

⁷ Finlandiya'da 2011 yılındaki seçimlerde oy patlaması yapan "True Finns" partisi, Avro, AB ve Göçmen karşıtı bir kampanya gerçekleştirmiş, özellikle krizdeki Güney ülkelerine gerçekleştirilecek yardım ve kemer sıkma paketlerine ilişkin sert tutum takınmıştır.

⁸ Özümseme kapasitesi (absorption capacity) kavramı ilk kez 1993 Kopenhag Zirvesi metinlerinde kullanılmış, ancak resmi bir tanımlama yapılmaksızın çeşitli tartışmalara konu olmuştur. Uygulamada kavramın, mal, hizmet ve emek piyasalarının, AB bütçesi ve kurumlarının, Avrupa toplumun yeni üyeleri kabul edebilme kapasitesi şeklinde tanımlanabilecek, içeriği nesnel ölçütlerle belirlenemeyen geniş bir kapsama sahip olduğu görülmektedir. Genişleme bağlamında düşünüldüğünde kavramla ilgili tartışma, AB'nin etkin bir şekilde işlemeye devam ederken, yeni üyeleri kabul edip edemeyeceği noktasında yoğunlaşmaktadır. (Emerson, Aydın, Clerck-Sachsse, Noutcheva, 2006)

raporlarında belirtildiği üzere, Türkiye halen bazı uygulamalar bakımından demokrasi standartlarını karşılamamaktadır. Bunun yanında, önemli ekonomik performansına rağmen Türkiye, AB bütçesi ve bazı kilit politikalar bakımından (tarım, bölgesel politika gibi) AB'ye yük olacak niteliktedir. Türkiye'nin AB kurumlarındaki temsil oranı ile dengeleri değiştirebilecek niteliği ve serbest dolaşım konusu AB'nin önemli endişeleri arasında olmaya devam etmektedir.

Buna rağmen, Türkiye'nin özellikle kriz sırasında AB için önemi üzerinde de durulmaktadır. Bu çerçevede Türkiye'nin Avrupa tek pazarı için önemli bir ekonomik güç merkezi olduğu ve AB'nin dış politika hedeflerine katkıda bulunabilecek bir bölgesel güç olduğunun altı çizilmektedir. Özellikle Türkiye'nin son dönemde komşu bölgeleri başta olmak üzere dış politikadaki faal konumu üzerinde sıklıkla durulmakta, Arap Baharı'nın bölgede yarattığı etkilerde birlikte çalışılabilecek bir ortak olarak görüldüğü belirtilmektedir. (EU Observer, 2011)

Gerçekten de Türkiye; 1990'lı yılların ortasından itibaren ulusal güvenlik merkezli bir dış politika anlayışından, yumuşak gücün etkin kullanıldığı bir dış politika uygulamasına geçmiştir. Bu değişiklikte, AB sürecinin ve iç politik yapının etkisi yanında Kirişçi, özellikle Türkiye'nin güvenlik devletinden, ticaret devletine geçişi üzerinde durmaktadır. Türkiye ekonomisinin ve dış ticaret ilişkilerinin gelişmesi ile 1990'lı yılların başında başta Suriye, Yunanistan, Ermenistan gibi komşu ülkeler ile olan sorunlu ilişkiler; Kıbrıs'ta Annan Planı'nın desteklenmesi, diğer komşu ülkelerle ilişkilerin gelişmesi ve ülkeler arasında arabuluculuk yapılması gibi pek çok farklı alanda barışçıl ilişkilere evrilmiştir. (Kirişçi, 2009)

Bu gelişmelerle birlikte düşünüldüğünde, AB'de kriz yaşanırken Türkiye'nin ekonomi ve dış politika alanında izlediği iddialı politikalarla AB'den uzaklaşacağı yönünde bir yaklaşımın doğru olmayacağı yönünde söylemler vardır. Buna göre Türkiye'nin dış politikasındaki süreklilik unsurlarından biri de Batıcılık'tır ve Türkiye başta Orta Doğu olmak üzere komşu bölgelerde izlediği yumuşak gücünün meşruiyetini de AB'den almaktadır. Bu durumda Türkiye için Avrupa ile bağlantıda olmak, çevre ülkelerle ilişkilerini sürdürmesi için de önemli bir araç olmaktadır. (Fisher Onar, 2011:s,42)

Türkiye açısından ekonomik ve siyasi kriz içindeki Avrupa'nın cazibesini yitirip yitirmeyeceği yönünde bir çıkarımda bulunabilmek için Türkiye'nin ekonomik göstergelerini

incelemek gerekir. Buna göre Türkiye'nin AB'ye ihracatı 2011 yılında bir önceki yıla göre yüzde 19 artmış ve 62,4 milyar dolara yükselmiştir. AB'ye yapılan ihracatın toplam ihracat içindeki payı ise değişmeyerek, yüzde 46,2 olarak belirlenmiştir. Orta Doğu ülkeleri ile ticari ilişkiler son yıllarda gelişse de, Türkiye'nin dış ticaretinde Avrupa önemini korumaktadır. (Soybilgen, 2012:s,1).

Gerçekten de, küreselleşme etkisi ve Türkiye'nin AB ile yakın ekonomik entegrasyonu ile krizin Türkiye'yi hiç etkilemeyeceği yönünde bir saptama çok doğru olmayacaktır. Ticari ilişkilerini yoğun olarak AB ülkeleri ile yapan ve 1996 yılında yürürlüğe giren Gümrük Birliği yoluyla AB ekonomisi ile iç içe geçmiş Türkiye için Avrupa'nın krizinin Türkiye'nin krizi olacağını belirtmek gerekir. Mevcut durumda Türkiye AB'nin aksine iyi bir ekonomik performans sergilemektedir. Buna rağmen AB ekonomisi ile önemli ölçüde entegre olmuş Türkiye'nin krizden etkilenmemek için gerekli tedbirleri alması gereği üzerinde durulmaktadır. (Hürriyet Daily News, 2011)

Bu nedenle AB ekonomik durumunun siyasi durumla bağlantısı göz önüne alındığında, dolaylı olarak da AB'nin Türkiye'ye karşı tutumunun mevcut durumundan çok fazla etkileneceğini belirtmek gerekir.

Avrupa'nın krizinin Türkiye'nin fırsatı haline gelebilmesi ancak, Türkiye'nin daha fazla Avrupa'yı/bütünleşmeyi savunması halinde mümkün olabilir. Avrupa'nın bütünsel değil, güçlü Avrupa devletlerinin hâkim olduğu yapı lehinde farklılaşması, Türkiye açısından da çok tercih edilir olmayacaktır. Üye devletlerin hâkim olduğu ve hükümetlerarası yapının etkin olduğu AB, Türkiye açısından Fransa örneğinde olduğu gibi farklı ve ülkelere has tutumların ön plana geçtiği ve Türkiye açısından olumsuz bir durum yaratacaktır.

Ayrıca mevcut kriz her ne kadar AB'nin çevre ülkeler ve adaylar nezdindeki etkisini azaltsa da, yavaşlayan şekliyle dahi AB derinleşme ve genişlemeye devam etmektedir. Hatta kendisini “normatif güç” olarak tarif eden AB'nin mevcut haliyle sözkonusu misyonu devam ettirdiği görülmektedir. Normatif güç tanımı ve Kopenhag kriterleri ile devam eden genişleme süreci AB'nin temel evrensel değerlerin savunucusu olduğunu ve bu değerleri yaymak için genişlemeyi önemli bir dış politika aracı olarak gördüğünü göstermektedir. Bu çerçevede Türkiye'nin varmak istediği temel standartlar açısından AB hedefinde bir değişiklik olmaması gerekir.

Ancak uzun vadede, AB'nin mevcut siyasi ve ekonomik krizinin olumsuz etkileri giderilse ve AB farklı bir yönetim yapısı ile ve daha güçlenmiş olarak derinleşmeye ve genişlemeye devam etse dahi, Türkiye ile AB arasındaki yapısal bir takım sorunlar çözülmediği takdirde ilişkilerde bir değişiklik olamayacaktır. Bu durumda, gerek AB, gerekse Türkiye tarafından ilişkilerdeki açmazları değiştirmeye yönelik somut adımlar atılmalıdır. Türkiye açısından 1950'li yıllardan beri sürdürülen AB yöneliminde bir hedef sapması olmadığı ve reformlara gerektiği gibi uyulacağı yönünde kararlılık gösterilmelidir. AB açısından ise Türkiye'ye karşı objektif ve adil bir tutum içine girilmesi gerektiği açıktır. Bu durumda AB'nin Türkiye'nin kültürel kimlik bakımından farklı olduğu yönünde objektif olmayan söylemlere girmemesi gerekmektedir. (Keyman, Aydın, 2010) Bu çerçevede, Türkiye'nin üyeliğinin daha nesnel ve diğer aday ülkelere de koşulluluk ilkesi bağlamında uygulanan Kopenhag kriterleri çerçevesinde değerlendirmesi gerekir.

4. Sonuç

AB'nin yaşadığı ekonomik ve siyasi kriz yakın bağları olan Türkiye'yi çok yakından ilgilendirmektedir. Kriz AB'nin yeni adayları kabul etme aşamasında belirleyici olan özümseme kapasitesini daha da daraltmıştır. Ancak AB Türkiye için halen demokrasi standartlarının karşılanması için bir dayanak noktası olma özelliğini korumaktadır. Türkiye de ekonomik performansı ve bölge ülkelerde AB dış politikasını tamamlayıcı niteliği ağır basacak aktif dış politikası ile ekonomik ve siyasi krizi nedeniyle uluslararası gelişmelerden kopmuş AB için bir dayanak noktası olma özelliği taşıyabilir. Bu durumda mevcut koşullar altında, gerek Türkiye, gerekse AB'nin birbirlerine olan ihtiyaçları her zamankinden daha fazladır.

Kaynakça

AKŞEMSETTİNOĞLU, Gökhan, (2010), "Avrupa Bütünleşme Sürecinde Ekonomik ve Parasal Birlik", Turhan Kitabevi, Ankara.

Avrupa Güvenlik Strateji Belgesi (2003) (A Secure Europe in a Better World), <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, 12.02.2012

BARYSCH, Katinka, (2012), “Is Austria New Finland?”, Centre for European Reform, <http://www.cer.org.uk/insights/austria-new-finland>, 12.02.2012

BAYKAL, Sanem (2011), “Avrupa Birliği’nde Anayasallařma”, Çağrı Erhan (vd) (ed.) Avrupa Birliği Temel Konular, 3. Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara,ss, 129-191

DARNSTAEDT, Thomas, SCHULT, Christoph, ZUBER, Helene (2011) , “The Great Leap Forward, In Search of a United Europe”, Spiegel, November 24, <http://www.spiegel.de/international/europe/0,1518,799292,00.html>, 12.02.1012.

ECONOMIST, (2011), “Europe Against the people?, Efforts to save the Euro cannot run against the will of the voters indefinitely”, <http://www.economist.com/node/21538204>, 11.01.2012,

EMERSON, Michael, AYDIN, Senem, CLERCK-SACHSSE, Julia De, NOUTCHEVA, Gergana, (2006), “Just What is this Absorption Capacity of the European Union?”CEPS Policy Brief, No: 113

EURACTIV,(2011) “EU comes to terms with two-speed Europe” <http://www.euractiv.com/future-eu/eu-comes-terms-speed-europe-news-508920>, 12.02.2012

FISHER ONAR, Nora (2011) “From Inspiring to Declining Union? Europe at the Tipping Point and the Turkish Solution”, What the EU did next? Short essays for a longer life, <http://tepsa.be/What-the-EU-Did-Next.pdf>, 12.02.2012,s,40-45.

HABERMAS, Jürgen, (2011), “Europe’s Post Democratic Era”, Guardian, <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/nov/10/jurgen-habermas-europe-post-democratic>, 1.02.2012

HURRIYET DAILY NEWS, (2011), “Euro Crisis Ticking Bomb For Turkey”, <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=mit-professor-warns-of-destructive-spillover-from-eurozone-2011-11-27>, 13. 03. 2012

HÜRRİYET, (2011)“Kendi çapında Avrupa Baharı”, 29 Aralık, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=19563121>, 12.02.2012

KATZENSTEIN, Peter and CHECKEL, Jeffrey, (2009), “ Conclusion-European Identity şn context”, KATZENSTEIN and CHECKEL (ed.), European Identity, Cambridge University Press, Cambridge, ss, 213-227.

KİBRİTÇİOĞLU, Aykut, (2011), “Avro’nun Geleceğinin AB’nin Geleceği Üzerindeki (Olası) Etkileri”, İktisadi Kalkınma Vakfı Ekonomik ve Parasal Birlik, Kriz ve Avrupa’nın Geleceği Semineri sunumu, <http://kibritcioglu.com/iktisat/cv.html#conferences>, 12.02.2012.

KİRİŞÇİ, Kemal (2009), “The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State”, New Perspectives on Turkey, no.40, ss,29-57.

KEYMAN, Fuat, (2012), “The European Union, the Economic Crisis and Democracy”, January, 1, <http://www.turkishweekly.net/columnist/3576/the-european-union-the-economic-crisis-and-democracy.html>, 12.02.2012.

KEYMAN, Fuat, AYDIN, Senem, (2004), “The Principle of Fairness in Turkey-EU Relations”, Turkish Policy Quarterly, (Fall),ss,83-95.

KÖSE, Yaşar ve KARABACAK, Hakan (2011), “Yunanistan Ekonomik Krizi: Nedenleri, Etkileri ve Alınan Tedbirlere İlişkin Bir Değerlendirme”, Maliye Dergisi, Sayı: 160,ss, 289-306.

KRUGMAN, Paul, (2012), “What Ails Europe?”, The NewYork Times Opinion Pages, http://www.nytimes.com/2012/02/27/opinion/krugman-what-ails-europe.html?_r=1&ref=paulkrugman#, 1. 03. 2012.

Report on the Implementation of the European Security Strategy, Providing Security in a Changing World, (2008)

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/reports/104630.pdf, 12.02.1975.

ROMPUY, Herman von, (2011) “Europe’s Economic and Political Challenges, in a Changing World” Special Winston Churchill Lecture, Zurich,

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/125983.pdf,

12.12.2011

SCHIMMELFENNIG, Frank and SEDELMEIER, Ulrich,(2002), “Theorizing EU enlargement: research focus, hypotheses, and the state of research” *Journal of European Public Policy* 9:4,pp,500-528.

SEDELMEIER, Ulrich, (2005), “Eastern Enlargement: Towards a European EU?”, Helen WALLACE, William WALLACE, Mark A. Pollack (ed.), *Policy-Making in the European Union*, 5th edition, Oxford University Press, Oxford NewYork, pp, 401-427.

SMITH, Karen, (2005), “EU External Relations”, Michelle CINI (ed.), *European Union Politics*, Oxford University Press, Oxford New York, pp, 229-245.

SOYBİLGEN, Barış, (2012), “Arap Baharı ve Avrupa Borç Krizi İhracatı Teğet Geçti”, BETAM Araştırma Notu, 12/126.

SPECIAL EUROBAROMETER (2011), “New Europeans Report”, 346.

TILLY, Charles, (2009), “Europe Transformed, 1945-2000”, Chris RUMFORD (ed.), *The SAGE Handbook of European Studies*, SAGE publications, London, pp, 17-35.

“The EU and Turkey: steering a safer path through the storms”, (2011) By Eleven EU Foreign Ministers <http://euobserver.com/7/114473>.

VAISSE, KUNDNANI vd. (2012), “European Foreign Policy Score Card 2012”, European Council on Foreign Relations, (ECFR), ecfr.eu.